

Liat Kozma, *Global Women, Colonial Ports: Prostitution in the Interwar Middle East* (Albany: State University of New York, 2017), 239 pp.

כל חוקרת מכירה את דקירותיה של חרב הקנאה, את אותה תחושה מצמיתה ומרעילה שאנו חשות כלפי מי שמצאה את מערת האוצרות האולטימטיבית, את המסמך ההיסטורי היקר מפז החושף אירועים לא מוכרים או מגלה צדדים נסתרים של אירועים שנחקרו זה מכבר. זו הייתה התחושה שהכתה בי כששמעתי בפעם הראשונה את ליאת קוזמא מרצה על טיפולו של חבר הלאומים בנושא הזנות והסחר בנשים בין שתי מלחמות העולם.

האוצר הבלום שמצאה קוזמא במרתפי ארכיון חבר הלאומים בז'נבה הוא הבסיס לספרה החדש והחשוב *Global Women, Colonial Ports*, הניצב במרכז רשימה זו (גילוי נאות: קראתי כמה מפרקיו המוקדמים של הספר, לבקשתה). חשיבותו הרבה של הספר נשענת על שני נדבכים מרכזיים: ראשית, הוא גדוש עד להתפקע במסמכים ארכיוניים עוצרי נשימה, הנחשפים בספר זה בפעם הראשונה ומאפשרים שרטוט תמונה מדוקדקת של אחד מגלגליו המוקדמים יותר והמוכרים פחות של מאבק הקהילה הבין-לאומית בסחר בנשים. שנית, הוא מספק תובנות חשובות בנוגע למציאות הנגזרת ממנו, תובנות שאפשר ליישם בזהירות הראויה במאבקה של הקהילה הבין-לאומית בסחר בנשים כיום.

ליאת קוזמא נחנה בכישורים הנדרשים לעיבוד מכלול זה של חומרים לספר מציין. קוזמא היא פרופסור חברה בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים, ומחקריה עוסקים בהיסטוריה החברתית של המזרח התיכון המודרני מנקודת המבט של מיניות, פשיעה, מגדר והגירה. המחקר שלפנינו, העוסק ברגולציה הבין-לאומית של הסחר בנשים כפי שעיצב חבר הלאומים, הוא חוליה חשובה נוספת במחקרים אלו. קוזמא היא דוגמה לאשת אקדמיה מן השורה הראשונה, שהיא גם פעילה חברתית המגיישת לציבור את הידע הרב שברשותה בשפה שווה לכל נפש, באמצעות 'הסדנה להיסטוריה חברתית', בלוג שהיא מנהלת עם שותפים נוספים באתר עיתון הארץ. מטרת הבלוג היא 'להפוך את לימוד ההיסטוריה למעשה חברתי, לפעולה שיש בה בכדי לתרום לדיון ציבורי ביקורתי', כדברי האני מאמין של מייסדי הבלוג ועורכיו.¹

ומכאן שקוזמא היא שילוב נדיר של אשת אקדמיה המתבוננת במציאות בגובה העיניים ולא ממרומי מגדל השן. הספר הוא בבואה נאמנה של דמותה: קוזמא אינה עוסקת בו בהתחבטות תאורטית גרידא, כי אם עושה שימוש בחומרים הארכיוניים שעמדו לרשותה לשם ניתוח אנליטי חד. המקורות הראשוניים הייחודיים, רוחב

ידיעותיה בתחומים שבהם היא עוסקת וסגנון הכתיבה הקולח והרהוט, יוצרים ספר שבו השלם עולה על סך חלקיו. קוזמא אף מצליחה להתמודד עם הפיתוי שחשים חוקרים רבים (ובעיקר חוקרות, ואני ביניהן) לפנות את הבמה לנרטיב של הדמויות שהיא חוקרת. קוזמא אמנם מביאה את סיפוריהן של כמה דמויות, אך השימוש בהם הוא מידתי והם משמשים חומרי גלם מחקריים, והיא אינה מתפתה לאפשר לדמויות לספר את הסיפור כולו. לפיכך, ספרה הוא היסטוריה חברתית במיטבה, מלאכת מחשבת של שזירת סיפורים אישיים בתוך התהליכים החברתיים והכלכליים הרחבים יותר שאפיינו את התקופה שבין שתי מלחמות העולם. היסטוריה מן השוליים שאיננה זונחת אף לרגע את המבט אל המרכז, וחוזר חלילה.

הספר עוסק בתקופה מרתקת, בשבריר השנייה ההיסטורית שבין שתי מלחמות העולם, שנמשך 21 שנים קצרות בלבד, אך גדושות באירועים פוליטיים וחברתיים חשובים. בשנים האלה ליקקה האנושות את פצעי המלחמה הגדולה, ולא הבينة עד שלב מאוחר למדיי כי מלחמה נוספת מתרגשת עליה. שלושה מאפיינים עיקריים עיצבו תקופה זו: התפרקותן של האימפריות ועלייתן של מדינות הלאום; אופטימיות, שבדיעבד התגלה שהייתה מופרזת, ביחס לסיכוי לרפא חוליים חברתיים ופיזיים בעזרת המדע; ותנועה חסרת תקדים בהיקפה של רעיונות, סחורות, חידקים, מהגרים, פליטים, צליינים ותיירים, שנעו במרחב וחצו גבולות, ימים ויבשות.

נשים שעסקו בזנות וסוחריהן הושפעו אף הם מתהליכים אלו. כפי שמראה קוזמא, הם נעו במסלולים שבהם נעו המהגרים והסחורות, והשתמשו באותם אמצעי תחבורה. בניגוד למיתוסים המקובלים בנוגע לכפייה הנלווית לסחר בנשים, לרוב היו אלו נשים שבחרו לעסוק בזנות, גם אם מתוך מגוון דל של אפשרויות, וקוזמא מראה בבירור שאותרו מקרים מועטים למדיי של כפייה והונאה. חלק מהנשים אף עסקו בזנות במדינות מוצאן, והיגרו למדינות אחרות או למושבות בניסיון להתרחק ממשפחה שהצרה את צעדיהן, או כדי להגדיל את רווחיהן מן העיסוק בזנות.

הסרסורים שקוזמא מתארת נהנו מהאפשרויות החדשות שפתחה בפניהם הכלכלה הגלובלית, ולמדו להתמודד עם רגולציה מסוג חדש, כגון הדרישה לנשיאת מסמכים מזהים בעת חציית גבולות. כדי לעקוף את מגננוני הפיקוח, הסתייעו הסוחרים בנישואים פיקטיביים חוזרים ונשנים לנשים שבהן סחרו, הליך שאפשר חציית גבולות כדין בעידן שבו זכויותיה של אישה הותנו במידה רבה בזכויותיו של בן זוגה. נוסף על כך, סוחר הנשים עשו שימוש בשירותיהם של רופאים שזיפו את גילן של הנערות. הסוחרים אמנם שינו את המסלולים שבהם נעו ואת השווקים שלהם ייעדו את מרכולתם האנושית, אך הושפעו במידה מוגבלת בלבד מהחמרת המאבק בהם.

ההיסטוריה של המדינה המודרנית מלמדת כי מאבקים בין-לאומיים בסחר בנשים לזנות מתרחשים בתקופות של מעבר ושינוי, בתקופות שבמהלכן אזרחים

ומדינות מחפשים מכנה משותף שסביבו יוכלו להתכנס, אולם מאבקים אלו יהיו מוגבלים בכנותם ובתוצאותיהם. המהפכה התעשייתית, ההגירה ההמונית לארצות הברית ולמערב אירופה בסוף המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, ותהליכי בינוי אומה, הובילו אמנם לא פעם לשינויים נרחבים בהיקפם בתחום הרגולציה של הזנות במדינות הלאום, אך הם שיקפו במידה רבה יותר את רוחות השינוי שנשבו, ולא את מטרותיה הפורמליות של הרגולציה כפי שהוצגו בציבור. נסיבות דומות נוצרו במסגרת שיתופי פעולה בין-לאומיים כנגד הסחר בנשים, ובהם מתמקדת קוזמא. תקופות מעבר, שינוי והתעצבות אלו מאפשרות לבחון אילו ערכים בוחרות מדינות המבקשות לגבש לעצמן בסיס משותף: מה נבחר, מה מודר, מה מושקע. כך אפשר גם לבחון את צמיחתן של פרקטיקות ישנות בכסות חדשה, פרקטיקות שבהן מאחורי המטרות הנאצלות והגלויות המשקפות קדמה ואחוזה בין-לאומית, מסתתרות תמיד מטרות סמויות, נאורות פחות.

בשלב הראשון יצרו הארגונים קשרים ביניהם, החליפו רעיונות ודעות, ערכו כנסים וכתרו ביניהם אמנות ליצירת שיתופי פעולה נקודתיים. בשנת 1899 נערך כנס בין-לאומי שבמסגרתו הוקם גוף שנועד לרכז את המאבק בסחר בנשים ולפקח על אכיפת ההחלטות שהתקבלו בכנס. שתי אמנות למאבק בסחר בנשים אומצו בשנים 1904 ו-1910, עוד בטרם הוקם חבר הלאומים.² עם זאת, אמנות אלו שמו דגש על ריבונותן של המדינות החברות, ולא על טובת הנשים, והיו בעלות משמעות הצהרתית בלבד.

לאחר מלחמת העולם הראשונה הצטרף חבר הלאומים למאבק בסחר בנשים.³ מטרותיו המוצהרות של חבר הלאומים היו שמירה על השלום ועל הביטחון הקולקטיבי והסדרת היחסים בין המדינות ובינן לבינו. בפועל, טוענים מבקרי, היה חבר הלאומים אספקלריה מדויקת של מערכת יחסי הכוחות בין המדינות, וכוחן במסגרתו הושפע בעיקר מכוחן הפוליטי והצבאי. בהקשר הזה יש מי שתיארו את חבר הלאומים 'חבר של אימפריות'.⁴ לפיכך נטען כלפיו גם כי שעתק את תפיסת

2 Petra de Vries, "White Slaves" in a Colonial Nation: The Dutch Campaign against the Traffic in Women in the Early Twentieth Century', *Social and Legal Studies* 14 (2005), 39; Jessica R. Pliley, 'Claims to Protection: The Rise and Fall of Feminist Abolitionism in the League of Nations' Committee on the Traffic in Women and Children', *Journal of Women's History* 22 (2010), 90; Nora V. Demleitner, 'Forced Prostitution: Naming an International Offence', *Fordham International Law Journal* 18 (1994), 163

3 Susan Pedersen, 'Back to the League of Nations: Review Essay', *American Historical Review* 112 (2007): 1091-1117

4 Klaas Dykmann, 'How International Was the Secretariat of the League of Nations?', *The International History Review* 37 (2015), 727

השליחות המתרבתת, וכך חיזק את הקולוניאליזם האירופי.⁵ לעומתם, סנגוריו מזכירים כי מבחינת המשפט הבין-לאומי סימן חבר הלאומים מעבר מדיפלומטיה מסורתית, המתמקדת במשפט טרנס-לאומי אל עבר דיפלומטיה המערבת טיפול גם בסוגיות טכניות ופונקציונליות, מתוך שילוב ארגוני מגזר שלישי בפעילותו וחיפוש פתרונות מדעיים לבעיות חברתיות. עוד יש לזקוף לזכותו את מאבקיו במסגרת הוועדות שלו בסוגיות העבדות, הסמים, התפשטות מחלות מדבקות, הסיוע לפליטים לאחר מלחמת העולם הראשונה ועוד.⁶

מכל מקום, דרכו של חבר הלאומים הייתה רחוקה מלהיות פשוטה, ושורה ארוכה של אתגרים ניצבו לפניו. הוא נדרש לגשר בין אימפריות מתפוררות לבין מדינות שזה עתה השתחררו מעולן ונמצאו בתהליכי בנייה, ולהתמודד עם בעיית הפליטים שנוצרה שלאחר מלחמת העולם הראשונה. נוסף על כך, לא מעט חילוקי דעות התעוררו בדיונים במסגרתו בשאלה אם מדינות ששלטו על שטחי חסות (מנדט) יידרשו להחיל גם בהן את ההתחייבויות שקיבלו על עצמן. משאביו היו מוגבלים, ובמיוחד המשאב שנוקב לו חבר הלאומים יותר מכול – אמון של חברותיו בו, ונכונות מצדן לאפשר לו לסדוק את מעטה ריבונותן. לחבר הלאומים לא הייתה יכולת של ממש לאכוף את החלטותיו, ומדינות העדיפו לעתים פרישה על פני ציות (כפי שעשתה, למשל, איטליה בשנת 1937).

עובדות אלו אילצו אותו, כבר בראשית דרכו, להציב בפני חברותיו דרישות מועטות ובעלות אופי מוסכם בלבד במסגרת אמנות למאבק בסחר, כדי להבטיח כי מספר המדינות החותמות יהיה גדול ככל האפשר. קושי זה היה רב במיוחד בשל הפער שנוצר בין מדינות שהנהיגו משטר של רגולציה רפואית, שחייבה נשים שעסקו בזנות לעבור בדיקות רפואיות ולקבל טיפול במחלות מין במקרה הצורך, לבין מדינות שביטלו את הרגולציה הזאת. בעיה אחרונה, טכנית מעיקרה אך אין להמעט בחשיבותה, הייתה איתור מידע על אודות דרך יישום האמנות. כבר בשלב מוקדם היה ברור כי הסתמכות בלעדית על דו"חות שהגישו המדינות בנוגע לדרך מילוי האמנה על ידן לא תספק מקור מהימן דיו.

עד העת האחרונה נחשב חבר הלאומים לגוף שכשל בהשגת מטרותיו, ומחקר מועט בלבד הוקדש לפעילותו. אולם בשני העשורים האחרונים גדל היקף המחקר על

5 Mark Mazower, *No Enchanted Palace: The End of Empire and the Ideological Origins of the United Nations* (Princeton: Princeton University Press, 2009)

6 לדיון נרחב יותר בבעיות החברתיות שבהן טיפל חבר הלאומים, ראו ספר קודם בעריכתן של קוזמא ואחרות: Magaly Rodríguez García, Davide Rodogno and Liat Kozma (eds.), *The League of Nations' Work on Social Issues: Visions, Endeavors and Experiments* (Geneva: United Nations Publications, 2016)

אודותיו, ובעיקר המחקר על אודות פעילות הוועדות החברתיות שלו.⁷ ספרה של קוזמא מצטרף לקורפוס כתיבה זה על פעילותו החברתית של חבר הלאומים, ומוסיף נדבך חשוב לכתיבה המועטה על טיפולו בסחר בנשים.⁸ קוזמא עומדת ליד עריסת הולדתו של המאבק הבין-לאומי בסחר הזה ומתארת את הכשלים האינהרנטיים הניצבים בבסיסו של שיתוף פעולה החותר בהכרח אל המכנה המשותף הנמוך ביותר, ומבקש לייצג כביכול נשים מוחלשות, אך בפועל מגן על אינטרסים של מדינות חזקות. אמנם לשיתוף הפעולה החלקי והפגום הזה היו לא מעט הצלחות, והוא אף הצליח ליצור דעת קהל עולמית שלא פעם דרשה פעולה נמרצת יותר בכיוון כזה או אחר, אך הוא ידע, כמובן, גם כישלונות רבים ואף חולל נזקים.

קוזמא ממפה בשקדנות ובדייקנות את צומת האינטרסים ששיקף המאבק נגד הזנות והסחר בנשים בזירה הבין-לאומית: לקהילה האירופית שנמצאה אז בתהליכי שינוי מהירים, שימש המאבק בסחר תירוץ להציב מחסומים בגבולות גאוגרפיים, אתניים ומוסריים, בניסיון להגביל תנועת נשים דרכם; ארגוני נשים צרפתיים ובריטיים התיימרו להגן על זכויות נשים נסחרות, אך גם עשו שימוש במאבק כדי להוכיח את ערכן לאימפריה ולאומה וכדי לקדם את זכויותיהן; הרגולציה הרפואית נועדה למנוע את התפשטותן של מחלות מין, ותחושת השליחות בקרב חלק מהרופאים ביחס למחלות המין רק התחזקה בשל היכולת החדשה לאבחן אותן ולטפל בהן, אך היא גם ייצרה ושעתקה מנגנוני פיקוח מעמדיים וגזעניים, והגבירה את השפעתם של רופאים על מנגנוני המדינה המודרנית; ומעל לכול, היא אפשרה למדינות רבות להתיישב בסמוך למדורת שבט גדולה וחמימה המבוססת על ערכי היסוד של ההומניזם והמוסר, וליצור שיתופי פעולה שנבנו על אדנים של ערכים משותפים ומוסכמים. הסחר בנשים, ששיקף רוע מוחלט כנגד נשים חסרות ישע, היה מטרה מתבקשת במאבק מעין זה.

הוועדה שטיפלה בנושא הסחר בנשים בחבר הלאומים (The Advisory Committee on Traffic in Women and Children) רשמה לזכותה כמה הישגים, בלא

7 William G. Gray, 'What Did the League Do, Exactly?', *International History Spotlight* 1 (2007), 2. לאחד המחקרים המעניינים בנושא פעילות הוועדות החברתיות של חבר הלאומים, ראו את עבודת הדוקטור של עומר אלוני: 'Back to the League of Nations: The League of Nations and the Environmental Regime, 1919-1939' (Ph.D. dissertation, Tel Aviv University, 2018).

8 למאמריהם של שני החוקרים הבולטים שעסקו בנושא זה עד כה, ראו Paul Knepper, 'Measuring the Threat of Global Crime: Insight from Research by the League of Nations into the Traffic in Women', *Criminology* 50 (2012): 777-809; Magaly Rodríguez García, 'The League of Nations and the Moral Recruitment of Women', *International Review of Social History* 57 (2012): 97-128.

קשר למטרתה העיקרית. ראשית, היא הייתה חלק מפעולה רחבה יותר לקידום שוויון נשים במדינות הלאום, צעד מהפכני למדי בעולם שבו ריבונות הייתה עקרון היסוד במערכות היחסים בין מדינות.⁹ שנית, כמו גופים אחרים בחבר הלאומים, היא כללה נציגים מארגוני החברה האזרחית, ולא הסתפקה בדו"חות שהגישו המדינות שחתמו על האמנה, כי אם שלחה משלחות חוקרים לבדיקת המצב בשטח. עובדה אחרונה שיש להזכיר בהקשר זה היא שחבר הלאומים תרם במידה רבה לכרסום התפיסה שקורבן סחר היא אישה או נערה לבנה שעיסוקה בזנות נוצר בעקבות חטיפה וכפייה פיזית, והרחיב את ההגדרה לנשים שאינן לבנות וגם למקרים שבהם הייתה הסכמה ראשונית שלהן. אף שסוגיית ההסכמה לסחר ונפקותה המשפטית עודן נתונה במרכזם של חילוקי דעות מהותיים גם היום, קשה לפקפק בעומק השינוי שיצרה פעילות חבר הלאומים.

אולם באמנות שניסח חבר הלאומים ובפעילות הוועדה לא היה די. אף שמטרתה המוצהרת של פעילות זו הייתה הגנה על זכויות הנשים הנסחרות, למעשה מדינות רבות הסתפקו בגירוש נשים זרות ששהו בשטחן שלא כדין ועסקו בזנות, וזה היה הצעד העיקרי שלהן ב'מאבק' זה. גירושן תאם במידה רבה את האינטרסים של מדינות הלאום, אף שהיה מנוגד להסכמות שניצבו, כביכול, ביסודן של האמנות החלוציות האלה. שכן, כפי שתוכיח ההיסטוריה שוב ושוב, התחייבויות דיפלומטיות והצהרות לחד, ויישומן – אף הוא לחד.

כמו כן, המדינות לא מילאו תמיד כראוי את חובת הדיווח, שכן הן לא ששו לחשוף את מלוא הבעיות בנושא הזנות בשטחן בפני גוף בין-לאומי. חבר הלאומים בחר שלא להתעלם מבעיה זו, ועל רקע עליית כוחם של המדע והמחקר ככלים לביסוס רגולציה בין-לאומית בחבר הלאומים, נשלחה קבוצת חוקרים לסיור בכמה ערים בעולם, כדי לנסות ולהתחקות אחר המגמות בתחום הסחר בנשים מבלי להסתפק בדיווחי המדינות. החוקרים ביקרו ב-28 מדינות באירופה, ארצות הברית והמזרח התיכון. הם נפגשו עם גורמים רשמיים (עובדי ציבור, ובעיקר רופאים ושוטרים), אך גם עם מושאי הרגולציה (ובעיקר סרסורים ומנהלי בתי בושת).

הדו"ח שפורסם בעקבות הסיור בשנת 1927, אך בעיקר הביקורת הרבה שספג חבר הלאומים בגין משלחת זו, מלמדים במידה רבה על מגבלות כוחה של הקהילה הבין-לאומית, שביקשה להיאבק בסחר בנשים, ובה בעת להגן על הסוברניות של חברותיה. ההשוואה שערכה קוזמא בין החומר המקורי שאספו החוקרים במסעם לבין הדו"ח שפורסם מלמדת כי הדו"ח נשען במידה רבה על אמונות ודעות של החוקרים, ולא על המידע שאספו. נוסף על כך, עצם פעילות הוועדה עוררה תרעומת בקרב

9 Carol Miller, "Geneva – The Key to Equality": Inter-War Feminists and the League of Nations', *Women's History Review* 3 (1994), 219

המדינות, שכן היא נערכה ללא ידיעתן ואישורן, ובכך פגעה בריבונותן. הדו"חות הבאים התבססו בעיקר על מענה של המדינות השונות לשאלונים, שיטה שהקשתה על גיבוש מסקנות אופרטיביות.

משנות השלושים ואילך הושם הדגש על המשפט הפלילי ועל ביטול הרגולציה הרפואית, פעולות שעליהן (ובעיקר על הראשונה) היה אפשר להשיג הסכמה רחבה, אף אם התועלת שבפעולות אלו הייתה חלקית בלבד. אולם היו אלו כבר שנותיו האחרונות של חבר הלאומים: התחזקותן של תנועות לאומיות ולאומניות באירופה בשנות השלושים, לצד השפל הכלכלי המתמשך שנוצר בעקבות המשבר בארצות הברית בשנת 1929, פגעו ביקורתן של הארגון ובמקורות ההכנסה שלו. הוועדה המייעצת בנושא הסחר בנשים התמזגה עם 'הוועדה לעניינים חברתיים' (Social Question Committee) בחבר הלאומים, ובכך הסתיים למעשה תפקידה הייחודי.¹⁰ לאחר מלחמת העולם השנייה ובמהלך הדו"ח-קולוניזציה הצטמצמו מאוד ההגירה למטרות זנות והסחר בנשים, והנשים שבו לאירופה עם הצבאות והפקידים שאותם נועדו לשרת. עם זאת, עקבותיה של הרגולציה שעוצבה בין שתי מלחמות עולם בידי חבר הלאומים נותרו חקוקים במרחב העירוני, בנורמות החברתיות, בחקיקה במדינות הלאום וכן בזיכרון הלאומי. דרכי פיקוח ומעקב אחר קבוצות שוליים, דרכי הפרדה והדרה, בקרה של ניידות במרחב ומניעת יחסי מין בין גזעיים עודם משמשים תזכורת לגלגולים מוקדמים של הרגולציה של הזנות, גלגולים שיותר משיקפו את צורכי הנשים העוסקות בזנות, שיקפו את צלמן ואת צרכיהן של המדינות שהשתתפו בעיצובה.

עבודת הדוקטור שלי בחנה את המשך גלגולי הרגולציה הבין-לאומית נגד הזנות בסבב השני המשמעותי שלה, מיד לאחר מלחמת העולם השנייה, שסיפקו את הרקע לאירועים בישראל בתקופה זו, שבהם מתמקד המחקר.¹¹ העולם שקם מהריסותיה של מלחמה זו דמה בכמה נקודות מרכזיות לעולם שלאחר מלחמת העולם הראשונה: אימפריות מתפוררות (הפעם בריטניה וצרפת) ניסו לשלב ידיים עם מדינות שזה עתה יצאו משליטתן (הפעם בפיקוחן של האומות המאוחדות), כדי להיאבק מאבקים חברתיים משותפים ולהשיג מטרות מוסכמות. מאבקים אלו שימשו לא רק להשגת מטרה מסוימת, כי אם גם אמצעי לליכודן של מדינות שסיימו זה עתה להקזיז את דמה

10 עם זאת, בקיץ 1939 פורסמה סדרת דו"חות של חבר הלאומים על שיקום מזנות: League of Nations, Advisory Committee on Social Questions, *Enquiry into Measures of Rehabilitation of Prostitutes: Methods of Rehabilitation of Adult Prostitutes* (Geneva: League of Nations, 1939)

11 נעמי לבנקרון, "זה גורלה של הפרוצה החלוצה": רגולציה של זנות וסחר בנשים במדינת ישראל, 1948-1965' (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת תל אביב, 2018).

של זו. אל שתי האמנות שנוצרו לפני מלחמת העולם הראשונה ושתי האמנות שנוצרו בתקופת פעילותו של חבר הלאומים, נוספה כעת אמנת 1949, שחתרה אף היא למטרה דומה. היא הייתה רחבה יותר במטרותיה, אך עדיין שיקפה, כמו קודמותיה, זהירות מרבית והימנעות מפגיעה בריבונותן של מדינות הלאום.

במחקר שלי בחנתי אלפי מסמכים שנמצאו בארכיונים הבריטיים, ובהם לא מעט דיווחים שהגישו מדינות שונות לאו"ם בעניין יישום אמנת 1949. הספרות המשווית העוסקת ביישומה ובאכיפתה של אמנה זו דלה למדי, והיא מלמדת כי גם הפעם הייתה מחויבותן של המדינות לאמנה הצהרתית בלבד במקרה הטוב, ואף הזיקה לנשים עצמן, במקרה הרע. באחד התיקים בארכיון המדינה מצאתי מכתב שכתב מנהל בתי בושת תל אביבי שתיאר בסרקוזם – אך בדיוק רב – את הישגי המאבק בניצול הזנות: 'גם ארגון האומות המאוחדות לדאבונו, מצליח להתקדם לקראת פתרון בשטח זה כשם שהוא מצליח בבעיית הקליעים המונחים ובפקוח על האטום'.¹²

במסגרת עבודתי בעריכת דין (2000-2012) נקרתה לי הזדמנות פז להתבונן מן השורה הראשונה בגלגול אחד נוסף של המאבק הזה. בתקופה זו עבדתי בעמותה שהתמקדה בסיוע למהגרי עבודה, מבקשי מקלט וקורבנות סחר בבני אדם, ופגשתי מאות רבות של נשים שהובאו לישראל למטרת עיסוק בזנות. כולן נעו במסלולים דומים למדי למסלולים ששרטטה קוזמא, בתנועה בלתי פוסקת בין מדינות מתפתחות המספקות את ההיצע, לבין המדינות המפותחות המספקות את הביקוש. הן הובאו לכאן בסיוע פיתוחים טכנולוגיים מגוונים – ובהם גם אתרי אינטרנט שהקלו על איתורן, מטוסים שזירזו את הובלתן בהשוואה לספינות הקיטור של העבר, ומברייחי גבולות שעשו שימוש בציוד משוכלל – אך בעזרת הבטחות דומות להבטחות שמתארת קוזמא לעתיד טוב יותר. לרוב נעדרה הכפייה מן השלב הראשון של גיוסן, אך הפרות זכויות האדם של הנשים האלה הלכו והתרכבו ככל שהתקרבו לארץ המובטחת.

אם כך, מה השתנה בעקבות מאבקם של חבר הלאומים והאומות המאוחדות בסחר בנשים, ומה נותר בעינו? לא כלום והכול. הדרכים הננקטות במאבק נגד הסחר בנשים היום כוללות אותם הרכיבים בדיוק – הפללה מזה ושיקום ורווחה מזה – והדגש עודנו מושם על המשפט הפלילי. מדינות שאינן עומדות בתקנים מינימליים למאבק בסחר בבני אדם אינן חשופות כיום לצעדים מצד האו"ם, כי אם מצד ארצות הברית, שנטלה על עצמה את תפקיד השריף הבין-לאומי ועשויה לשלול מהן את הסיוע הכלכלי שהיא מעניקה להן. בעבור כמה מהמדינות האלה לסיוע זה יש חשיבות רבה, ולפיכך מדובר בסנקציה משמעותית, שלצדה מונחת גם סנקציה תדמיתית בקרב הקהילה

12 מכתבו של אברהם ספרון, בלי ציון נמען ותאריך, התקבל במשרד המשפטים ב־13 בדצמבר 1957, ג'מ"ג-8002/6.

הבין־לאומית. יתרה מזו, העובדה שכיום אין צורך לשלוח משלחות מחקר אל מעבר לים, אלא די בשיגור דואר אלקטרוני או בחיפוש מידע באינטרנט, מקלה על איסוף המידע בדבר הפרות זכויות אדם בכלל, ועל הפרות זכויות של קורבנות סחר בפרט. ובכל זאת, כלים חשובים אלו, כמו סנקציות כלכליות ותדמיתיות, והיכולת לאסוף מידע מדויק ומלא יותר, שלא נמצאו בידי חבר הלאומים, עדיין לא שינו במידה מספקת את המשוואה בנושא המאבק בסחר בנשים במסגרת הקהילה הבין־לאומית. זהו מאבק, שהחשיבות שמייחסים לו המשתתפים בו רבה יותר מהישגיו. לפיכך, יש חשיבות רבה לספרה של קוזמא, המאיר את לקחי העבר, היכולים וצריכים לשמש תמרור אזהרה במאבקים המתנהלים בהווה. למרבה הצער, דווקא בתקופה זו, שבה מתבקש שמחקר אקדמי ישמש מצע לדיון, מאופיין השיח הציבורי בכלל, והשיח הפמיניסטי בנושא הזנות בפרט, בהתלהמות מטרידה ופסילת דעות קטגוריות, ומתבסס על אמונות ודעות, ולא על הידע הרב שנצבר בתחום במחקרים בעולם ובמסמכים ארכיוניים שעודם ממתינים לחשיפה.

קוזמא חותמת את ספרה בדיון בדרכים שבהן פרקטיקות המבקשות להגן על קורבנות הסחר מובילות לעתים לפגיעה במהגרים באשר הם, ומייצרות רטרוריקה ופרקטיקה גזעניות. סגירת גבולות המערב, אף שהיא מוצגת ככלי למאבק בסחר בבני אדם, עודנה משמשת את אירופה, וכעת גם את ארצות הברית בתקופת נשיאותו של דונלד טראמפ, גם להתגוננות מפני מהגרים ממדינות לא רצויות, המסכנים את חייהם לעתים כדי למצוא בה פרנסה. קורבנות הסחר אמנם זוכות להגנה חלקית, אך מי שנתפסות ונחשבות מהגרות עצמאיות מופללות ומגורשות. האם לא למדו פוליטיקאים וארגוני מגזר שלישי מאומה מן העבר? שואלת קוזמא, ומשיבה על השאלה בפשטות מצערת: נראה שלא. לפיכך היא מציעה לסגת צעד אחד לאחור, לחדול ממאבק בזנות בדרכים שרק פוגעות בנשים עצמן, ותחת זאת להאזין להן כבני אדם, עובדות ומהגרות, כדי להימנע מטעויות נוספות. זאת נוכל לעשות אם נבין את מגבלות ההתערבות הבין־לאומית ואת מחירה מתוך ניסיון העבר.

סקירתו של ספר חדש אינה יכולה להיות שלמה מבלי להצביע על מגרעת כלשהי. אולם במשימה זו כשלתי. המגרעת היחידה שעלה בידי לאתר טמונה, לטעמי, בקהל הקוראים דווקא: הן מי שיקראו אותו, הן מי שימנעו מכך. מספר גדול והולך של ספרים זוכה בימינו למספר מצומצם של קוראים. לצערי, אני מניחה שגם ספרה של קוזמא, למרות מעלותיו הרבות, יזכה לקוראים מעטים למדי, במיוחד בישראל. דומה כי הפוליטיקאים המצויים, האמונים על עיצוב הרגולציה בתחום זה, במישור הלאומי והבין־לאומי כאחד, אינם מרבים בקריאה מסוג זה; הם טרודים מדי בבחירות לפררימריז ובהשגת תשומת לב הציבור ברשתות החברתיות. לפיכך, הרגולציה שתוצע על ידם לא תהיה מבוססת על מחקר אקדמי או על ניסיון העבר, כי אם על ניסיונם לרצות את

בוחריהם. גם ארגוני המגזר השלישי, למרות עבודתם החשובה בתחום זה, ממנהלים תדיר מכיבוי שרפה אחת לאחרת, ואינם מתפנים לעסוק במחקר אקדמי מעמיק. מציאות זו מוכרת לי היטב מתקופת עבודתי בהם. וחבל, כי דווקא הם יכלו להפיק לא מעט תובנות מעיון בקורותיהם של ארגוני נשים שהתמקדו, לכאורה, בשחרורן של נשים מן הכבלים הכופים ביותר ובתוצאות מאבקהם, שהסתיימו לא פעם בהגבלת צעדיהן של נשים שסיירו בגפן, ולא של סרסורים.

עיקר הקוראים יבואו אפוא מקרב חוקרי האקדמיה בארץ ובעולם, אך ספק אם רבים מהם ירמו את הכפפה שהניחה קוזמא לפתחם ויבדקו תהליכים נוספים של רגולציה בתחום זה. מחקר מועט מאוד הוקדש עד היום באקדמיה הישראלית להיסטוריה של הזנות, והיא אינה ממחרת לרתום את אוצרות הידע שברשותה לשיח הציבורי בתחום זה.¹³ לכל הפחות טוב יעשו החוקרים אם יהפכו ספר זה לקריאת חובה בחוגים שהם מרצים בהם. משפטים, מגדר, מדע המדינה, היסטוריה, לימודי המזרח התיכון ומנהל ציבורי הם רק תחומי הדעת הבולטים שהספר יכול לתרום להם, אך אינם היחידים.

למרות סלידתי מקלישאות היסטוריות, הטענה שמי שאינם לומדים מן ההיסטוריה נידונים לחזור עליה, נכונה במידה רבה בתחום הסחר בנשים. הישגיו של המאבק להצלת קורבנות הסחר בנשים במחצית הראשונה של המאה העשרים צריכים להיות מוכרים על בוריים למי שעוסקים בכך היום. מחקר אקדמי הוא הדרך המרכזית להתוויית רגולציה סדורה, מתוך שיתוף פעולה עם ארגוני המגזר השלישי, שגם ברשותם יש מידע רב. את טעויות העבר צריך ללמוד, להפיק מהן לקחים, ולא לשכפל.

נעמי לבנקרון

13 דבורה ברנשטיין, נשים בשוליים: מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית (ירושלים: יד בן צבי, 2008); חיים אבני, טמאים: סחר בנשים בארגנטינה ובישראל (תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2009).